

УДК 316.61

Н. С. Левицька, к. психол. н.

**АНАЛІЗ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
ЕКОНОМІЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ**

Анотація. Дана стаття присвячена емпіричному дослідженню індивідуально-психологічних характеристик (загальні здатності до підприємництва, локус контролю, вектор мотивації, життєві цінності-цілі) економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери. Автором аналізуються відмінності у показниках за професійно-віковими особливостями респондентів. До уваги береться спеціальність, за якою навчаються студенти (соціальна робота, правознавство, фінанси та кредит), та курс навчання (1, 3 та 5 курси).

Ключові слова: економічна соціалізація, майбутні фахівці соціальної сфери, загальні здатності до підприємництва, локус контролю, вектор мотивації, життєві цінності-цілі.

Н. С. Левицкая, к. психол. н.

**АНАЛИЗ ИНДИВИДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК
ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ
СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ**

Аннотация. Эта статья посвящена эмпирическому исследованию индивидуально-психологических характеристик (общие способности к предпринимательству, локус контроля, вектор мотивации, жизненные ценности-цели) экономической социализации будущих специалистов социальной сферы. Автором анализируются отличия показателей по профессионально-возрастным особенностям респондентов. Во внимание берутся специальность, по которой учатся студенты (социальная работа, юриспруденция, финансы и кредит), и курс обучения (1, 3 и 5 курсы).

Ключевые слова: экономическая социализация, будущие специалисты социальной сферы, общие способности к предпринимательству, локус контроля, вектор мотивации, жизненные ценности-цели.

N. S. Levytska, Candidate of Psychology Sciences

**ANALYSIS OF THE INDIVIDUALLY-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF
ECONOMIC SOCIALIZATION OF THE FUTURE SPECIALISTS IN THE SOCIAL
SPHERE**

Abstract. Empirical analysis of the individual psychological characteristics of economic socialization of the future specialists in the social sphere has some results. Using of special question list gives the difference at the peculiarities of economic socialization by representatives of different specialty and year of studies. General abilities

to entrepreneurship have middle level at overall sample. In that time, comparison of respondent's groups says that social workers have lower indicators than the lawyers and financiers. The indicator "propensity to creativity" gets the biggest level at social workers. The results of subject control test's using are analyzed ("Locus of control" by G. Rotter). The locus of control's dynamic at different year of studies in university (from start of education to the end) is found. The locus of control has changed at internal to external vector for education period (the lawyers and financiers). These indicators are characterized as the results of traditional approach in higher education system. The need for the introduction of non-formal education, which forms the necessary professional and personal quality in the modern social and economic conditions in our society, is analyzed. Student's motivation vector has found by motivation of success and fear of failure test (A. Rean). In result, majority of respondents are motivated for success and have tendency of motivation for success. However, results of research point some percent of failure motivation at economic activity. Value of future specialists in social sphere are studied with life values of personality test (Must-test). Future specialists of different specialty have specific values orientation.

Keywords: *economic socialization, future specialists in the social sphere, individual psychological characteristics of economic socialization, general abilities to entrepreneurship, locus of control, motivation vector, life values of personality.*

Актуальність теми дослідження. Особливості економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери визначаються не лише змістовним наповненням структурних компонентів даного явища, але й специфікою індивідуально-психологічних характеристик особистості.

Постановка проблеми. Дослідження таких характеристик особистості розкриває вплив екзопсихологічних чинників на процес та результати економічної соціалізації студентів, а також допомагає визначити рівень розвитку підприємливості майбутніх соціальних працівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для визначення індивідуально-психологічних характеристик економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери нами було застосовано ряд методик: методика відображення загальної схильності до підприємництва (GET TEST), методика діагностики суб'єктивного контролю «Локус контролю» (Дж. Роттера), методика діагностики мотивації досягнень та боязні невдач (А. Реана), тест на визначення життєвих цінностей особистості (Must-test) (П. Іванова, Е. Колобової). *Статистична обробка даних* результатів здійснювалася за допомогою пакету статистичних програм SPSS for Windows, версія 17.0.

Виділення недосліджених раніше частин загальної проблеми. Аналіз індивідуально-психологічних характеристик економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери здійснено недостатньо.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження індивідуально-психологічних характеристик економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу. *Загальні здатності до підприємництва.* Для вивчення загальних здібностей до підприємництва особистості у майбутніх фа-

хівців соціальної сфери як індикаторів їх економічної культури нами була використана Методика відображення загальної схильності до підприємництва (GET TEST) [2]. Статистичний аналіз результатів здійснювався за кожною з п'яти інтегральних характеристик означених здатностей (табл. 1).

Так, першою досліджувалась потреба в досягненнях (подальшому розвитку) особистості студента. Переважна більшість респондентів отримала показник «нижче середнього» (56,9%) за означеною характеристикою. Але ще 24% мають середню позначку. Зважаючи, що дана потреба виявляється за допомогою такої системи: завбачливість; самодостатність; оптимізм; енергійність; наполегливість і рішучість; зорієнтованість на результат (завдання); ретельність; самовпевненість та інше, то, на нашу думку, такі результати зумовлені життєвим та професійним досвідом. Саме за умови наявності останнього у особистості формуються риси завбачливості, самодостатності та ретельності. Соціально-психологічні особливості студентського віку вказують на достатність оптимізму, енергійності, наполегливості та самовпевненості.

Таблиця 1

Показники психологічних параметрів загальних здатностей до підприємництва особистості

Шкали тесту / здатності до підприємництва	Середнє арифметичне	Стандартне відхилення
Потреба в досягненнях	6,42	2
Потреба у незалежності / автономії*	3,62	1,3
Схильність до творчості	6,7	1,9
Уміння йти на зважений ризик*	6,1	2,2
Цілеспрямованість та рішучість	8,07	1,9

Примітка. Значущі відмінності між групами досліджуваних за критерієм Пірсон χ^2 визначені в таблиці значком * - у випадку $p = / \leq 0,05$, ** - у випадку $p \leq 0,01$

Порівнюючи позначки результатів за даною характеристикою серед студентів різних спеціальностей, варто зазначити, що юристи більшою мірою орієнтовані на результати (досягнення), ніж соціальні працівники ($p \leq 0,05$). На нашу думку, саме специфіка професій зумовлює відмінність результатів. Соціальна робота, як професійна діяльність, має свій фактично замкнений цикл, коли соціальний працівник, виконавши необхідні етапи та кроки своєї співпраці з клієнтом, та, здійснивши заключне оцінювання результатів, за ситуації невдоволення може запропонувати клієнтові спробувати альтернативний шлях. Юриспруденція ж має справу виключно з нормами законодавства, прямими приписами та конкретизованими процедурами. Тому фахівці цієї спеціальності змушені ефективно діяти в умовах обмежених комбінацій та вибору, що, в свою чергу, впливає на формування більш чітких орієнтацій на досягнення бажаного.

Цікавою є динаміка змін в аспекті етапів навчання. Зокрема, першокурсники демонструють вищі результати за потребою у розвитку (досягненнях) на відміну від випускників ($p \leq 0,01$). Дані показники, на нашу думку, можуть бути спричинені відсутністю чіткого уявлення у випускників про своє професійне майбутнє, що, перш за все, пов'язано зі спробами працевлаштування за спеціальністю в умовах браку відповідних вакансій, зневірою у престижність та необхідність сус-

пільству професії, зниження зацікавленості особистості студента у конкретному фаху.

Статистичний аналіз прояву потреби у незалежності / автономії вказує на те, що більшість студентів виявляють її на рівні нижчому за середній (42,2%). Але позитивним, на нашу думку, є той факт, що сумарно у 53,3% респондентів дана потреба сформована на середньому та високому рівнях. При цьому бажання бути незалежними є більш характерним для фінансистів на відміну від колег-гуманітаріїв ($p \leq 0,05$), особливо – соціальних працівників ($p \geq 0,01$).

Варто враховувати, що означена потреба розкривається через такі риси: робити щось нетрадиційне; працювати наодинці; робити все по-своєму; говорити все, що думаєте; не схилитися під тиском групи; проявляти впевненість та цілеспрямованість; не піддаватися тиску наказів; вирішувати все самостійно. Співставлення подібних особливостей незалежності та автономії з отриманими результатами дає можливість припустити, що під впливом професійного становлення у фінансистів розвиваються важливі для ведення підприємницької діяльності особистісні риси, підвищується рівень їх економічної активності. Навіть сама суть фаху орієнтує майбутнього фахівця на відповідальність за операції з грошима, інші фінансові трансферти, самостійність і рішучість. Відсутність означених рис у професійному портреті спеціаліста з фінансів свідчить про його некомпетентність, що може мати різні наслідки, в тому числі й кримінального правопорушення. Соціальна робота як професія, передбачає роботу фахівця з окремими фінансовими питаннями, але розміри сум для відповідних операцій є значно меншими, і правильність призначення їх до виплати проходить ряд перевірок, що в разі зменшує ймовірність помилок. Тому такі порушення матимуть рівень дисциплінарних, максимум адміністративних стягнень.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що більшість респондентів мають нижче середнього рівень схильності до творчості (38,8%). Та очевидною є тенденція зростання позначки за даним показником, оскільки сумарно 55% студентів виявили середній та вище середнього рівень. Дана схильність визначається за допомогою таких характеристик: виявлення прагнення до нового, невідомого; мрійливість; здогадливність і розвинена інтуїція; очікування виклику, змагання; багато ідей; допитливість.

Наступним показником в оцінці загальних здатностей до підприємництва стало уміння йти на розумний (зважений) ризик. Розподіл відповідей респондентів вказує на нижче середнього рівень означеного вміння (47,4%) з чітко визначеним вектором до зростання (сумарно 38,5% за середній та вище середнього рівень). Цікавим є виявлений в ході аналізу факт, що юристи більш схильні до ризику, ніж соціальні працівники ($p \leq 0,05$). Беручи до уваги те, що уміння йти на зважений ризик отримує свій прояв у: адекватній оцінці власних можливостей; оцінці більше вигоди, ніж можливості поразки; діях в умовах неповної інформації; формуванні складних, але досяжних цілей; независокій амбіційності, варто зазначити, що даний результат пояснюється специфікою професійної діяльності майбутніх фахівців.

Статистичний аналіз такого модуля як цілеспрямованість та рішучість проявляється у більшості студентів на середньому рівні (43,7%) і має чітко окреслені

тенденції зростання до вище середнього та високого рівня (сумарно 37,6%). Серед студентів різних спеціальностей на рівні тенденції є відмінності між фінансистами та соціальними працівниками ($p \geq 0,05$). Особливо яскраво різняться позначки третьокурсників: у фінансистів більшою мірою розвинуті цілеспрямованість та рішучість ($p \geq 0,01$). Для розуміння сутності подібних відмінностей, варто зазначити, що дану характеристику можна описати за допомогою наступних рис: покладання на долю, випадок; співставленням результатів з докладеними зусиллями; здатністю контролювати свою долю; впевненістю в собі та в своїх діях; творенні власного успіху своїми руками; використанні можливостей; проявами значної наполегливості при досягненні поставленої мети.

Таким чином, у переважній більшості студентів за чотирма з п'яти характеризованих складових здатностей до підприємництва виявлено нижче середнього рівень прояву. Лише за ознакою «цілеспрямованість та рішучість» показники більшості сягають середньої межі. Отримані результати в аспекті розподілу студентів за спеціальностями дозволяють стверджувати, що заявлені здатності у майбутніх соціальних працівників розвинуті гірше, ніж у фінансистів, які за своїм фахом краще обізнані в сутності економічних явищ, мають певний досвід застосування своїх компетенцій на практиці. Зважаючи на прийняте нами положення про загальні здатності до підприємництва особистості як індикатор її економічної культури, варто зазначити, що показники статистичного аналізу свідчать про занижений рівень сформованості у респондентів здатностей до підприємництва, і відповідний рівень економічної культури. При цьому охарактеризована вище істотна відмінність за спеціальностями респондентів вказує на якісно нижчий рівень економічної культури майбутніх соціальних працівників у порівнянні з їх колегами фінансистами та юристами за тими чи іншими рисами.

Особливості локусу контролю. Для виявлення специфіки особистісних характеристик, що має свої прояви у економічній діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери, а також для встановлення їх взаємозв'язку з компонентами економічної соціалізації була використана Методика діагностики суб'єктивного контролю «Локус контролю» Дж. Роттера [1].

За допомогою статистичного аналізу результатів відповідей респондентів було встановлено розподіл за шкалою інтернальності-екстернальності. Так, певну чисельну перевагу мають студенти з інтернальним локусом контролю (56,3%) відносно тих, хто має екстернальний локус контролю, 43,7%.

Яскравими є показники, що отримані при порівнянні результатів респондентів з різних курсів ($p \leq 0,01$) (табл. 2.). Зокрема, до вищого навчального закладу на перший курс приходять 73,3% студентів-інтерналів та відповідно 26,7% – екстерналів (загальні показники за трьома спеціальностями). То вже до третього курсу позначки змінюються ($p \leq 0,01$): інтерналів – 53,5%, екстерналів – 46,5%. Зміни від середини навчання до його завершення характеризуються тенденціями до зменшення за шкалою інтернальності на користь екстернальності (46,4% та 53,6% – відповідно).

Таблиця 2

Динаміка показників локусу-контролю особистості (%)

Напрямок локусу	Курс навчання		
	Перший	Третій	П'ятий
Інтернальність	73,3	53,5	46,4
Екстернальність	26,7	46,5	53,6

В аспекті отримуваних професій, найпомітніші зміни відбуваються у юристів ($p \leq 0,01$) та фінансистів ($p \leq 0,05$). На рівні тенденції відбуваються зміни показників і у соціальних працівників. Та відмінним є той факт, що по при зниженні позначок, домінуючою у фінансистів, на відміну від юристів, є шкала інтернальності. Серед соціальних працівників випускного курсу виявлено незначну чисельну перевагу осіб з екстернальним локусом контролю (51,9% на 48,1%).

Варто враховувати, що особистість, яка є більш схильною до інтернальної моделі локусу, характеризуються вищими досягненнями в житті, впевненістю в собі, цілеспрямованістю, незалежністю, врівноваженістю, доброзичливістю, легкістю встановлення нових контактів, можливістю приймати ризиковані економічні рішення, підприємливістю. Екстернали є повною протилежністю до інтерналів. Їм властиві: невпевненість, неврівноваженість, підозрілість, стурбованість та агресія, страх перед непередбачуваними подіями. Таким чином, студентам, які починають навчання, більшою мірою, ніж випускникам, властиві відповідальність, незалежність, рішучість та креативність. На нашу думку, такі результати зумовлюються тим, що в системі вітчизняної освіти на практичному рівні продовжує працювати традиційний підхід у навчальному процесі, коли студент отримує вже готові знання з необхідністю їх подальшого відтворення лише в період заліково-екзаменаційної сесії. За такої ситуації зменшується необхідність розвитку важливих в умовах сучасного суспільства таких професійно-особистісних якостей як відповідальність, незалежність, ініціативність, сила волі, багата уява, спрямованість у майбутнє.

Компетентнісний підхід, що наразі пропагується в сучасній педагогічній та психологічній науках, спрямований на формування у особистості майбутнього фахівця системних компетенцій, що засновані на теоретико-практичному досвіді, тільки-но починає впроваджуватись у практику вітчизняної вищої освіти.

Окрім специфічних рис сучасної освіти, що здійснюють вплив на особливості суб'єктивного контролю особистості майбутнього фахівця соціальної сфери, варто вказати на характерні для різних етапів онтогенезу потреби індивіда. Зростання рівня потреб, а також здобутий певний професійний та життєвий досвід в умовах соціально-економічних трансформацій нашого суспільства зумовлюють зміни позначок шкал локусу контролю.

Вектор мотиваційної спрямованості. Для визначення притаманної майбутнім фахівцям соціальної сфери спрямованості мотивації в економічній діяльності було використано методику діагностики мотивації досягнень та боязні невдач А. Реана [3].

Статистичний аналіз результатів відповідей респондентів свідчить про те, що переважна більшість студентів вмотивовані на успіх (49,8%), ще 27,7% мають

чітку спрямованість на успіх. Серед тих, кого мотивує уникнення поразки, виявлено 3,1% студентів, а також 6,5% з тенденцією до згаданого вектору. 12,9% респондентів обумовлюють свою поведінку в конкретних життєвих ситуаціях як майбутніми досягненнями, так й невдачами.

Варто зазначити, що однозначно сприймати переваги чи недоліки того чи іншого вектору мотивації, не потрібно. Кожен з них є доречним за умов конкретного випадку. При цьому, мотивація на досягнення успіху означає, що особистість проявляє активну позицію, ініціативу. Якщо їй зустрічаються життєві перепони, то вона здійснює пошук шляхів їх подолання. Продуктивність діяльності та ступінь її активності меншою мірою залежать від зовнішнього контролю. А мотивація на уникнення невдач характеризує особистість, яка проявляє свою активність з метою запобігти зриву, покарання, скарги, проблеми, втечі від помилок, зайвої знервованості. В основі даного вектору мотивації лежить ідея уникнення та ідея негативних очікувань.

Цікавими є результати серед студентів різних спеціальностей. Зокрема, фінансисти, на відміну від своїх колег юристів та соціальних працівників, тенденційно мають вищий ступінь вмотивованості на успіх в економічній діяльності ($p \geq 0,06$). Істотна відмінність спостерігається між юристами та соціальними працівниками ($p \leq 0,05$). Так, попри вищі позначки мотивації на успіх, результати юристів визначаються більшою розкиданістю відповідей, що відображається вищими позначками мотивації на уникнення невдач, ніж у соціальних працівників. Подібні результати, на нашу думку, свідчать про підвищену готовність до ризикованої економічної поведінки, що, більшою мірою, орієнтована на успіх у фінансистів з поміж інших студентів. При цьому варто зазначити, що виявлені особливості показників у юристів, дозволяють припустити їхнє вміння маневрувати у вирішенні економічних питань, йти на економічний ризик.

Яскраво виражені відмінності результатів серед респондентів різних курсів. Першокурсники більшою мірою орієнтовані на успіх, ніж їх колеги зі старших курсів ($p \leq 0,05$) (табл. 3.). Статистично визначено, що найпомітніші зміни показників відбуваються з першого до третього курсу ($p = 0,01$). При цьому, позначки спрямованості мотивації на успіх дещо зменшуються, але узагальнено залишаються домінуючими. Цікаво, що від середини до завершення навчання відбуваються ще одні зміни ($p \leq 0,05$). Випускники, на відміну від третьокурсників, більшою мірою орієнтуються на успіх в економічній діяльності. Особливості виявлених результатів, на нашу думку, зумовлені, в першу чергу, притаманним конкретним віковим періодам уявленням про світ та про себе в ньому, а також поведінковими змінами, що є результатом професіоналізації особистості у вузі. Бажанням майбутніх фахівців першого курсу змінити світ на краще, пояснюються високі позначки за вектором мотивації на успіх. Ґрунтовніше входження в професію, певний практичний досвід, а також певне почуття розчарування у можливостях максимальної реалізації своїх компетенцій призводить до певного зниження позначок у третьокурсників за вектором успіху. Щодо випускників, то їхні показники, на нашу думку, свідчать про реальні кроки в досягненні економічного успіху, активізацію зусиль та початок трудової діяльності.

Таблиця 3

Спрямованість мотивації (динаміка показників у %)

Напрямок локусу	Курс навчання		
	Перший	Третій	П'ятий
Успіх	60,5	44,9	47,3
Тенденція до успіху	24,4	27,6	30,4
Середина	8,1	18,1	10,7
Тенденція до поразок	3,5	9,4	5,4
Поразки	3,5	-	6,3

Примітка. Значущі відмінності між групами досліджуваних за критерієм Пірсон χ^2 дорівнюють $p = / \leq 0,05$.

Життєві цінності особистості. З метою вивчення ціннісного поля у майбутніх фахівців соціальної сфери був використаний в нашому дослідженні тест на визначення життєвих цінностей особистості (Must-test) [4]. Студентам пропонувалося доповнити речення на власний розсуд. Обробка результатів відбувалась за допомогою контент-аналізу відповідей респондентів за всіма 15 реченнями.

Статистичний аналіз відповідей респондентів за першим умовним блоком «Я неодмінно маю...» підтверджує головну для студентського віку потребу в самоствердженні та необхідність реалізації своїх професійних компетенцій. Так, студенти в п'яти з п'ятнадцяти реченнях висловлювали власні думки щодо того, що вони мають зробити у власному житті, що для них є найбільш важливим в ньому. Відповідно вибудовувався певний рейтинг цінностей-цілей за ознакою бажаності.

Другий умовний блок «Жахливо, якщо...» мав на меті визначити ті цінності та цілі особистості, які вона боїться втратити, не реалізувати. В даному випадку також складався рейтинг цінностей, але ключовою була ознака життєвої важливості. До уваги бралися наступні п'ять речень.

Характеризуючи третій умовний блок «Я не можу терпіти», варто зазначити, що майбутні фахівці доповнювали п'ять речень, також висловлюючи свої життєві орієнтири. Але в цьому випадку рейтинг цінностей носить негативне емоційне забарвлення, оскільки характеризувалось все, що заважає реалізації бажаних для особистості цілей.

Порівнюючи результати рейтингових позицій серед студентів різних спеціальностей, варто вказати, що ми орієнтувались на наступний перелік цінностей-цілей: свобода, відкритість та демократія в суспільстві; безпека та захищеність; служіння людям; влада та вплив; відомість; автономність; матеріальний успіх; багатство духовної культури; порядність та інші чесноти; особистісний розвиток; здоров'я; прив'язаність та любов; привабливість; почуття задоволення; міжособистісні контакти та спілкування; сім'я та діти; професійно-важливі якості та інше.

Отже, порівняння результатів контент-аналізу життєвих цінностей-цілей серед студентів різних спеціальностей дає можливість стверджувати, що процес професіоналізації за конкретним фахом має своє віддзеркалення у ціннісному полі майбутнього фахівця. В усьому спектрі цінностей саме фінансисти надають перевагу економічним цілям за трьома ознаками. Зв'язка таких цінностей, як: кар'єрне зростання, матеріальний успіх та особистісний розвиток, в даному ви-

падку, вказує на чітке усвідомлення нерозривності та взаємообумовленості даних характеристик.

Рейтинг відповідей соціальних працівників вказує на відособленість кар'єрного зростання з особистісним розвитком та матеріальним успіхом. Така ситуація, на нашу думку, можлива через домінування характерних для даної спеціальності етичних принципів та вимог, знання особливостей матеріального забезпечення дійсних фахівців соціальної роботи в суспільстві, престижність фаху та специфіку уявлень про економічні явища і процеси.

Яскравими є результати виокремлення, як однієї з важливих цінностей, порядності та чесності в другому та третьому блоках за всією вибірковою сукупністю респондентів. На нашу думку, подібне відбувається через специфіку соціально-економічних трансформацій нашої держави, що пов'язані, в тому числі, з протиправними діями на всіх рівнях впровадження. І тому віддзеркалюються у відповідному ставленні особистості майбутнього фахівця до економічних реформ як на макро-, так і на регіональному рівні.

Висновки. На основі дослідження індивідуально-психологічних характеристик особистості майбутнього фахівця соціальної сфери можна зробити наступні узагальнення.

По-перше, переважна більшість респондентів має по чотирьом з п'яти здатностей до підприємництва рівень нижче середнього. Проте ступінь розвитку означених здатностей у майбутніх соціальних працівників є нижчим, ніж у юристів та фінансистів, що, на нашу думку, пояснюється відсутністю приватного сектора в соціальній сфері. Наявні державні та громадські установи та організації надають свої послуги переважно на безоплатній основі, що сприймається в нашому суспільстві як природна даність і відповідно впливає на самих соціальних працівників, їх ціннісне поле та економічну поведінку (економічну ініціативу, конкуренцію, ризик) в якості морально-етичної дилеми («чи можна отримати прибуток з чужого горя?», «отримую прибуток за виконану роботу з надання допомоги людині за преїскурантом»). Подібні стереотипи призводять до знецінення суспільної важливості професії, зниження її престижності, подекуди і до зневіри, що, у свою чергу, відображається на якості соціальної послуги, її маркетингу та конкурентоспроможності на ринку.

По-друге, виявлено динаміку показників суб'єктивного контролю особистості. Відбувається зміна локусу з інтернального на екстернальний в процесі навчання за всіма спеціальностями. Проте подібні переорієнтації у соціальних працівників спостерігаються лише на рівні тенденцій на відміну від юристів та фінансистів. Дані результати, на нашу думку, безпосередньо пов'язані з особливостями навчального процесу, його наповненістю практичною складовою. Компетентний підхід до підготовки майбутніх фахівців, за якого студенти продукують власні знання через виконання завдань, що максимально наближені до реального життя, впроваджується не так давно. Відлуння традиційного підходу все ще має своє віддзеркалення на особливостях взаємодії викладач – студент, наборі педагогічних методів та прийомів. Через це необхідність розвитку важливих для сучасних соціально-економічних умов професійно-особистісних якостей (відповідальність, незалежність, ініціативність, сила волі, багата уява, спрямованість

на майбутнє) знижується, що, у свою чергу, призводить до зміни локусу суб'єктивного контролю особистості студента.

По-третє, половина опитаних вмотивовані на успіх, ще одна третя має чітку спрямованість по даному вектору. Попри це, показники соціальних працівників є не такими високими, як у фінансистів та юристів. На нашу думку, дані результати, а також встановлений позитивний кореляційний зв'язок з економічною самооцінкою особистості майбутнього соціального працівника, свідчать про реальну оцінку особливостей матеріального забезпечення фахівців соціальної сфери, престижу їх діяльності, нерозвиненість недержавного сектору, а також необхідність формування ряду професійних якостей індивіда, що сприятимуть підвищенню його підприємливості.

По-четверте, сформований рейтинг життєвих цінностей-цілей майбутніх фахівців має специфічні відмінності у представників різних спеціальностей. Попри це, думки респондентів сходяться в тому, що такі риси-цінності, як чесність та порядність, мають характеризувати ціннісні орієнтири кожного студента, а також бути принципом економічної активності всього суспільства.

Література

1. Елисеєв, О. П. Практикум по психологии личности / О. П. Елисеєв. - СПб., 2003. – С. 413–417.
2. Пачковський, Ю. Ф. Психологія підприємництва: навч. посібник / Ю. Ф. Пачковський. – 3-є вид. - К. : Каравелла, 2007. – 401 с.
3. Реан, А. А. Психология и психодиагностика личности. Теория, методы исследования, практикум / А. А. Реан. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2006. – 255 с.
4. Фетіскін, Н. П. Соціально-психологічна діагностика розвитку особистості і малих груп / Н. П. Фетіскін, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. – М. : Вид-во Інституту Психотерапії. – 2002. – 490 с.

References

1. Eliseev, O. (2003) *Praktikum po psixologii lichnosti [Practical Work on Personality Psychology]*. Saint Petersburg [in Russian].
2. Pachkovskiy, Yu. (2007) *Psykhohohiia pidpriemnytstva [Psychology of entrepreneurship]*. Kyiv [in Ukrainian].
3. Rean, A. (2006) *Psixologiya i psixodiagnostika lichnosti. Teoriya, metody issledovaniya, praktikum [Psychology and Psychodiagnosis of personality. Theory, methods of research, workshop]*. Saint Petersburg [in Russian].
4. Fetiskin, N. (2002). *Socialno-psychologichna diyaagnostika rozvytku osobystosti i malyh grup [Socially psychological personality diagnostics and small group development]*. Moscow [in Ukrainian].

Надійшла 17.06.2016

Бібліографічний опис для цитування :

Левицька, Н. С. Аналіз індивідуально-психологічних характеристик економічної соціалізації майбутніх фахівців соціальної сфери / Н. С. Левицька // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2016. – № 2 (8). – С. 105-114.